

Limfjorden og landskabet

Vindmøller vest for Aggersborg.

Limfjorden og limfjordslandskabet regnes blandt et af de mest spændende områder med tydelige geologiske og kulturhistoriske spor og rummer et stort potentiale i forhold til landskabs - og kulturformidling.

Det danske landskab har altid været under forandring både geologisk og kulturelt. Istiden har med sine enorme gletschere modelleret dale og bakker. Store klimaændringer har skabt istidshave og stenaldershav, og landhævninger har skabt nye landområder, hvor der tidligere var fjorde og sunde. Siden bondestenalderen har mennesket sat sit præg på landskabet, afbrændt og fældet skovområder, heget og pløjet marker, vel i begyndelsen små landskabelige forandringer set i forhold til de geologiske, men efterhånden har kulturlandskabet taget over, og sjældent finder vi i vort lille land natur uberørt. Selv i dag forandres vort landskab. Ny skov rejses, og heden og klitlandskabet genskabes ved fældning af uønsket trævækst. Gamle søer genetableres, og åer føres tilbage til deres oprindelige forløb. Der udstykkes som aldrig før i det åbne land. Læbælter og markveje sløj-

fes, og nye kommer til. Rundt omkring os ændres horisonten drastisk med store vindmølleparker, og snart vil energiafgrøder præge det danske landbrugsland og i en eller anden form ændre oplevelsen i det åbne land. Ser vi os omkring, finder vi store ar i landskabet, hvor der i dag foregår råstofindvinding. Mange af de tidligere områder, hvor der før blev gravet grus, kalk og ler, er i dag omdannet til rekreative områder med både skov og sø. Disse områder har ofte en spændende fortælling om menneskers udnyttelse af naturens råstoffer. De store forandringer af vort landskab både i fortid og nutid har været hårdt for de arkæologiske spor, og der føres til stadighed en sej kamp fra museernes side for at værne om disse.

Geologiske spor

Limfjordens landskab er ungt, skabt under og efter seneste istid. I dette landskab kan man udpege og forklare forskellige geologiske spor. To elementer er afgørende for, at Limfjorden i dag ser ud, som den gør. Det ene element er undergrundens kridt, det andet er landhævninger og ændringer i havniveauet siden istiden. Iskappen har med en tykkelse på omkring 1 km dækket hele Limfjordslandet og har som et kæmpe dozerblad flyttet rundt på forrige istids landskaber og dannet et meget varieret fliget landskab med store bredninger og smalle forløb, hvilket kombineret med landhævningerne herefter har skabt Limfjorden som en labyrint af vige og indfjorde. Med det i bevidstheden kan man langs Limfjorden finde utallige gamle fjordarme, der i dag er landbrugsland. Langs fjordens kyster kan ligeledes genfindes gamle kystlinjer, og især litorinahavets - eller stenalderhavets - kystskrænter står meget markant med stejle skrænter ned mod det flade forland. Stenalderhavet blev efterhånden tørlagt

Gjøl bjerg og Ulvedybet

af landhævning, men kystlinjeforskydninger fortsatte frem til omkring år 0, hvor Limfjorden i store træk fik sit nuværende udseende. Limfjordens kystlinje er ca. 1000 km lang. Syd for fjorden findes markante erosionssnit ind i Himmerland med store tunneldale som Østerådalen og Halkær Bredning.

I formidlingen og lokaliseringen af disse geologiske spor kan man med fordel benytte sig af gode kort som Per Smeds landskabskort over Danmark. Forholdsvis nyt i denne kategori er såkaldte Lidar-scanninger, som er laserscanninger foretaget fra fly. Disse scanninger giver nok det bedste overblik til dato, idet man kan kortlægge landskabets overfladeniveauer uden forstyrrende elementer som træer og bebyggelse.

Kulturhistoriske spor

I Limfjordens landskab har oldtidens befolkning sat tydelige spor. Rundt langs Limfjorden ses et utal af gravhøje fra stenalderen og bronzealderen, og i mulden gemmer der sig tidligere gravpladser og bopladser fra oldtiden. Limfjordens topografi har haft en afgørende betydning for den tidlige bosætning langs fjorden. Specielt omkring de gamle overgangssteder ved Aalborg og Aggersund er der de sidste seks årtier foretaget omfattende arkæologiske undersøgelser. Nye arkæologiske spor dukker stadigvæk op, og der tegner sig et mere detaljeret billede af oldtidens bebyggelser. Ved Sebbesund er der fundet en kystbaseret handelsplads fra vikingetid og ved Aggersund kan man opleve Danmarks største ringborg, Aggersborg fra vikingetid. Langs Limfjorden findes ved Lindholm Høje ved Nørresundby og ved Tømmerby fjord markante gravpladser fra jernalder og vikingetid med brandgrave, markeret med stensætninger. Ikke kun fortidsminderne er markante. Højt i landskabet står kirkerne og knejser mod himmelen. Helt unikt er det at stå ved Næsborg kirke og skue ud over Limfjorden. Herfra kan man tælle adskillige kirker både nord og syd for fjorden.

De inddæmmede landskaber ved Limfjorden.

Landskabet var indtil bondestenalderens begyndelse for ca. 6.000 år siden primært underlagt naturens egen dynamik. Fra tiden for de store landboreformer, udskiftningen i slutningen af 1700-tallet frem til 1970'erne, hvor miljøet fik en anden status, har landindvinding haft en central plads i landskabshistorien. Landhunger og spekulation drev opdyrkningen helt ud i søterritoriet. I det vandlidende, ubebyggede landskab, moser, enge, marsk m.v., blev der investeret kapital, arbejde og energi i at omdanne uproduktive arealer til mere produktive landbrugsarealer. Dette skete ved kunstig landvinding som marskdannelse, inddigning og inddæmning. Limfjorden og de indre danske farvande er næsten uden tidevand, og her er inddiget

Fiskerleje ved Staun.

mange marine forlande og lavtliggende morænekyster for at sikre arealerne mod oversvømmelser ved det højvande, der kan opstå ved vindstuvning.

Limfjorden var fra middelalderens begyndelse og frem til 1825 en lukket fjord mod vest, og man havde ikke de store problemer med forhøjet vandstand, men da fjorden igen blev åben for gennemsejling, blev kysterne sårbare, og store inddigningsprojekter blev sat i gang. Den første landindvindingslov blev vedtaget i 1940. I årene 1750-1964, som er inddæmningshistoriens mest aktive periode, inddæmmedes 146 arealer på søterritoriet svarende til ca. 45.382 ha på landsplan. Heraf blev der i Limfjorden inddæmnet ca. 7.500 ha.

Fra 1970 og frem til i dag er alle kunstige landvindinger blevet betragtet som natur- og miljøfjendske landskaber. De arealer, hvorfra afvanding sker med pumper, benyttes overvejende som agerland, dog med lidt enge og fugtpletter samt vildtremitter og frugtplantager. Nogle steder er inddæmningen inddraget til forskellig bebyggelse, herunder også flyvepladser. De fleste sluse-afvandede inddæmninger henligger i dag med værdifulde naturområder med periodevis vanddækkede eng- og rørbeklædte arealer. Flere af disse arealer indgår i dag i vigtige naturreservater af international betydning - som Vejlerne og Ulvedybet. En "nænsom" inddæmning er altså ikke at foragte ud fra et natursynspunkt, men stadigvæk betragtes de mange forsvundne strandenge langs fjorden som et væsentligt tab for trækfuglenes muligheder for at fouragere på deres vej.

Det fremtidige landskab

Ingen kender som bekendt fremtiden og i denne sammenhæng, hvordan landskabet vil blive forvaltet. Det kan kun tiden vise. Vi står

over for store massive problemer i de indre fjorde og kystnære områder. Meget tyder på, at den globale opvarmning vil få store konsekvenser for den måde, vi har indrettet os på. Et af de store spørgsmål er, om det fortsat vil være rentabelt at fastholde og dyrke de store kunstigt landindvundne arealer i Limfjorden. Der hersker næppe tvivl om, at vandstanden vil stige på grund af øget afsmeltning fra de store iskapper på Grønland og Antarktis, men hvor meget? Det seneste bud for Limfjorden er mellem 33 og 37 cm de kommende 100 år, men ifølge flere forskere er det ikke den øgede vandstand, der vil give problemer, men derimod de direkte effekter af den globale opvarmning med kraftigere storme og mere koncentrerede skybrud, der helt givet vil øge presset på dæmninger og moler. Manglen på fossilt brændsel vil betyde, at vi i det åbne landskab vil se større sammenhængende landbrugsarealer med energiafgrøder til biobrændsel. Allerede nu ser vi, at større arealer tilplantes med skov for at gavne miljøet og beskytte grundvandet.

De store forandringer i vort landskab vil øge behovet for at formidle det "oprindelige landskab", og netop med fokus på formidlingen af landskabet og kulturhistorien arrangeres hvert år af Nordjyllands Historiske Museums naturvejledere flere offentlige vandreture og busture i bl.a. Limfjordslandet.

Dybvad å

